

Οι αδιέξοδες περιπλανήσεις του Αλκιβιάδη

Χαίδω Μπούσιου

Δρ Φιλοσοφίας και Ψυχανάλυσης, Πάντειο Πανεπιστήμιο

416 π.Χ. Στο σπίτι του ποιητή Αγάθωνα έχουν συγκεντρωθεί φίλοι του, διακεκριμένα πρόσωπα της Αθήνας, για να γιορτάσουν τη νίκη του στους τραγικούς αγώνες. Ανάμεσά τους και ο Σωκράτης. Πίνουν, διασκεδάζουν και συζητούν για τον έρωτα.¹ Η νύχτα κυλά ήρεμα, χωρίς απρόοπτα, ως τη στιγμή που εμφανίζεται απροσδόκητα ο Αλκιβιάδης: μεθυσμένος, στεφανωμένος με κισσό και μενεξέδες, συνοδευόμενος από μια αυλητρίδα, εύθυμος, ίδιος έφηβος, παρά τα τριάντα πέντε του χρόνια, κάθεται δίπλα στον Σωκράτη και αρχίζει αυθόρμητα να εξομολογείται τον έρωτά του για τον Δάσκαλο.

Ηθορυβώδης είσοδός του συνιστά την πιο γλαφυρή περιγραφή της προσωπικότητάς του. Ορμητικός, ενθουσιώδης, γοητευτικός, όπου κι αν εμφανιζόταν ο Αλκιβιάδης βρισκόταν στο επίκεντρο της προσοχής όλων. Τα εξαιρετικά του χαρίσματα, η σκανδαλώδης ζωή και η πολιτική του δράση, τον καθιστούν μία από τις πιο φημισμένες και πολυσυζητημένες μορφές της κλασικής Αθήνας.

Έτσι το ερώτημα «ποιος ήταν ο Αλκιβιάδης;» μπορεί να θεωρηθεί περιττό, καθώς η επίσημη ιστοριογραφία, σύγχρονη και μεταγενέστερή του, έχει αποφανθεί οριστικά για το πρόσωπό του. Ο Αλκιβιάδης ήταν ένας δημαγωγός, νοσηρά φιλόδοξος, καιροσκόπος, άνθρωπος αδίστακτος, διεφθαρμένος, παραδομένος σε κάθε λογής σωματικές ηδονές και στο πάθος της εξουσίας. Ένας προδότης, ο μεγαλύτερος ίσως προδότης της Ιστορίας, ήταν εκείνος που, χωρίς ηθικούς ενδοιασμούς, οδήγησε την πατρίδα του στην ολοσχερή καταστροφή της.² Η απάντηση μοιάζει με ετυμηγορία, βασισμένη σε στοιχεία ακλόνητα που δεν αφήνουν περιθώρια αντιρρήσεων, ωστόσο, εξετάζοντας τα κίνητρα της ανθρώπινης συμπεριφοράς συναντούμε πάντα έναν αντίλογο που δεν είναι δυνατόν να παραβλέψουμε, έναν αντίλογο που μοιάζει με την «πραγματικότητα» του πλατωνικού αισθητού, όπου καθετί άσχημο ενέχει και κάτι όμορφο, καθετί άδικο από μια άλλη άποψη φαντάζει δίκαιο κ.ο.κ.

Μέσα από αυτό το πρίσμα, μια επανεξέταση του ζητήματος δεν θα ήταν άσκοπη, καθώς μπορεί να φωτίσει περισσότερο τον άνθρωπο που, ακόμη και μετά θάνατον, δεν έπαψε να απασχολεί τους συμπολίτες του.³

Ο Αλκιβιάδης γεννιέται το 450 π.Χ. Γιος του Κλεινία και της Δεινομάχης, Ευπατρίδης από την πλευρά του πατέρα του και Αλκμεωνίδης από τη μητέρα του, ανιψιός και κηδεμο-

νευόμενος του Περικλή, έχει μια ένδοξη καταγωγή που του υπόσχεται λαμπρές προοπτικές για τη μετέπειτα ζωή του.

Γεννιέται και ζει την εποχή του αθηναϊκού μεγαλείου. Η Αθήνα, πανίσχυρη χάρη στο ναυτικό της και τους πολιτικούς χειρισμούς του Περικλή, ηγετική δύναμη μιας εκτεταμένης στον ηπειρωτικό και νησιωτικό ελλαδικό χώρο συμμαχίας, οικονομικά ακλόνητη, αποτελεί «Ελλάδος παιδευσιν», το πνευματικό κέντρο που προσελκύει τους σπουδαίότερους σοφούς τού τότε γνωστού κόσμου. Η δημοκρατία μεσουρανά, θεμελιωμένη σε θεσμούς που εισήγαγε ή ενίσχυσε ο Περικλής.⁴

Μέσα σε αυτές τις συνθήκες, ο Αλκιβιάδης αποκτά όλα τα εφόδια για μια λαμπρή πολιτική σταδιοδρομία. Ο πόθος του να ασχοληθεί με τον δημόσιο βίο είναι αυτονόητος, όχι μόνο επειδή αυτός συνιστά την πεμπουσία της ύπαρξης των Αθηναίων, αλλά και επειδή ζει και μεγαλώνει στην οικία του Περικλή, ένα κατεχοχόν πολιτικό περιβάλλον, οπότε εξοικειώνεται από νωρίς με την πολιτική πράξη.

Οι παραπάνω καταβολές, σε συνδυασμό με την επίγνωση των δυνατοτήτων του, επιδρούν καθοριστικά στη ζωή του, δημιουργώντας ήδη από την εφηβική του ηλικία την ανάγκη να διακριθεί και να πρωτεύσει.

Τα προτερήματά του πολλά: απaráμιλλη ομορφιά, χάρη στην οποία γοητεύει όλους όσοι τον συναναστρέφονται,⁵ ρητορική δεινότητα, ευστροφία και διορατικότητα, δυναμισμός, εξαιρετικές στρατηγικές ικανότητες, ετοιμότητα στη λήψη αποφάσεων, του δίνουν ένα σαφές προβάδισμα έναντι των υπολοίπων.⁶

Πλάι σ' αυτά του τα χαρίσματα, μια σειρά ελαττωμάτων εξίσου αξιοπρόσεκτων: υπερβολική αυτοπεποίθηση, που αγγίζει τα όρια του θράσους και της αλαζονείας, τάσεις επίδειξης

1. Σωκράτης και Αλκιβιάδης. Τμήμα του πίνακα «Η Σχολή των Αθηνών», του Ραφαήλ. Βατικανό, 1509-1510.

μέσω αλόγιστης σπατάλης χρημάτων, ροπή προς ακρότητες και σκάνδαλα προκειμένου οι συμπολίτες του να ασχολούνται μαζί του, εριστικότητα και έκλυτος ερωτικός βίος.⁷

Με όλα τούτα τα θετικά και αρνητικά στοιχεία, ο Αλκιβιάδης δεν θα μπορούσε να περάσει απαρατήρητος.

Η προκλητική του συμπεριφορά δημιούργησε από νωρίς πολλούς εχθρούς στις τάξεις των πολιτικών, ο αθηναϊκός δήμος ωστόσο, αν και προς στιγμήν σκανδαλιζόταν, παρέβλεπε και συγχωρούσε όλες του τις παρεκτροπές, χαρακτηρίζοντάς τες «παιδιάς καὶ φιλοτιμίας», παιχνίδια και καμώματα (Πλουτ. 16). Ο λαός γοητεύεται από τον Αλκιβιάδη και με την επιείκεια και την ανοχή του τον ενθαρρύνει ωθώντας τον σε περαιτέρω σκάνδαλα. Εκείνος με τη σειρά του δεν μένει ασυγκίνητος από την αγάπη που του δείχνουν οι Αθηναίοι.

Οι Αθηναίοι τον ξεχωρίζουν από τους υπόλοιπους, σαν να είναι το αγαπημένο τους παιδί, υποκύπτουν στη γοητεία του λόγου και της μορφής του, κι αυτός κάνει τα πάντα για να διατηρήσει την πρωτοκαθεδρία στην καρδιά τους. Θέλοντας να είναι ο μοναδικός μέσα στη δημοκρατία στρέφεται στην πολιτική και οραματίζεται να ξαναζωντανέψει με το δικό του

τρόπο την «ένος ἀνδρὸς ἀρχήν» του Περικλή. Τίποτε δεν μπορεί να τον εμποδίσει να κάνει το όνειρό του πραγματικότητα, ούτε καν ο δάσκαλός του, ο Σωκράτης, ο οποίος δεν παύει να του υπενθυμίζει ότι είναι αδύνατον να κυβερνήσει δίκαια τον αθηναϊκό λαό, αν δεν φροντίσει προηγουμένως να γνωρίσει και να βελτιώσει τον εαυτό του.⁸

Ο Αλκιβιάδης εμφανίζεται στον πολιτικό στίβο το 420 π.Χ., σε ηλικία μόλις τριάντα ετών, όταν εκλέγεται στο ύπατο αξίωμα του στρατηγού και παίρνει στα χέρια του την τύχη της πόλης του.

Εν τω μεταξύ, το σκηνικό στην Αθήνα έχει μεταβληθεί: στα έντεκα χρόνια που έχουν περάσει από τη στιγμή που ξεκίνησε ο Πελοποννησιακός Πόλεμος, το κλεινόν άστυ έχει υποστεί σημαντικές ήττες, η οικονομία κλονίζεται, τα κρούσματα αποστασίας στους κόλπους της Ηγεμονίας πολλαπλασιάζονται. Ο Περικλής έχει πεθάνει και στην πολιτική σκηνή επικρατούν δημαγωγοί, άνθρωποι ατάλαντοι και εκφυλισμένοι, οι οποίοι θυσιάζουν το συλλογικό συμφέρον στο βωμό των προσωπικών τους φιλοδοξιών (Θουκ. 2.65).

Ο Αλκιβιάδης ακτινοβολεί και επισκιάζει τους πάντες. Η πολιτική του, παράτολμη και διάφορη από εκείνη του Περικλέους, εισηγείται και υπερασπίζεται τον ιμπεριαλισμό. Προτείνει, στην κρίσιμη στιγμή της επισφαλούς ειρήνης με τη Σπάρτη, την εκστρατεία στη Σικελία (416 π.Χ.).

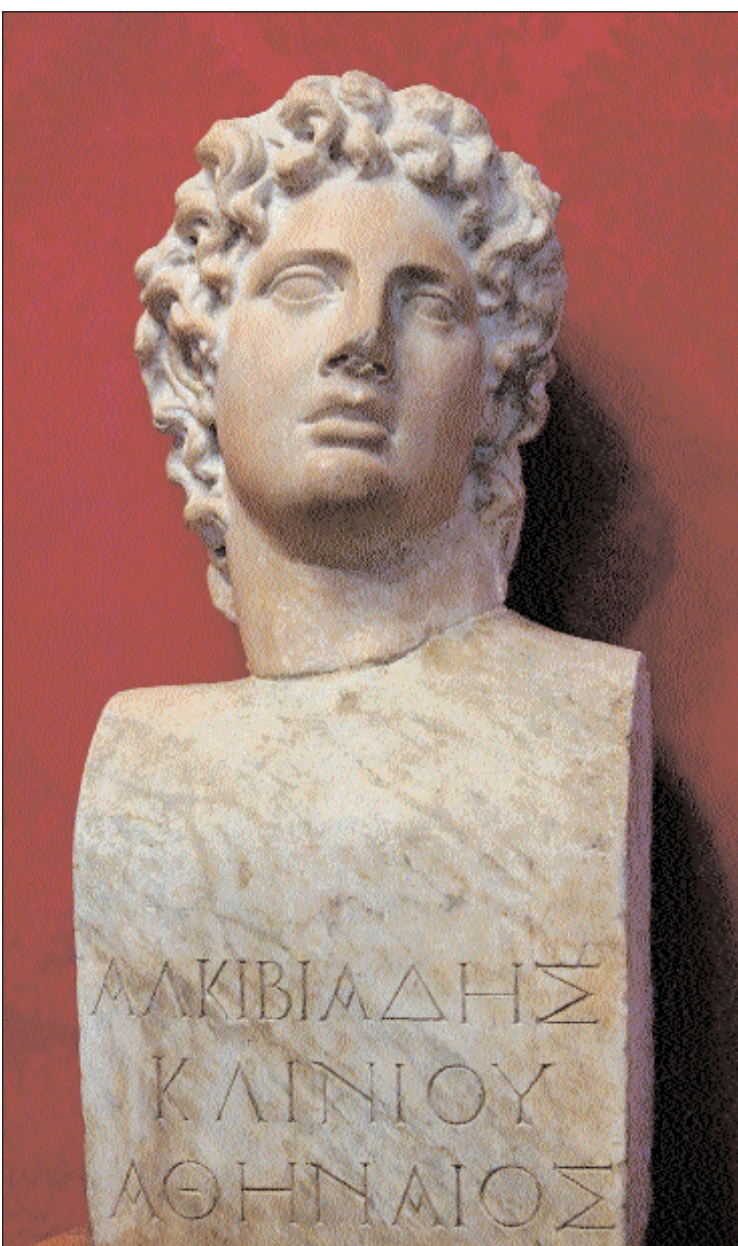
Οραματίζεται να επεκτείνει την κυριαρχία της Αθήνας στη Δύση και να καταστήσει την πατρίδα του πανίσχυρη, αδιαφιλονίκητη ηγετίδα του ελλαδικού χώρου. Η συνειδηση της προσωπικής του υπεροχής ταυτίζεται με την υπερηφάνεια της πόλεως.

Η αγόρευσή του συνεπαίρνει τους Αθηναίους (Θουκ. 6.17-18). «Την ηγεμονία μας έτσι την αποκτήσαμε ... βοηθώντας πρόθυμα οποιονδήποτε Έλληνα ή βάρβαρο κάθε φορά που το ζητούσε, γιατί, βέβαια, αν μέναμε άπρακτοι (εἰ ἡσυχάζοιεν) ... λίγα θα προσθέταμε στην ηγεμονία μας ή μάλλον θα εκθέταμε σε κίνδυνο την ίδια μας την ύπαρξη ... Και δεν είναι δυνατόν να αντιλαμβάνεστε εσείς την ησυχία (τὸ ἡσυχον) όπως οι άλλοι, εκτός και αν αλλάξετε και τις αρχές της ζωής και της δράσης σας όμοια με των άλλων». Υπέρμαχος του δόγματος της πολυπραγμοσύνης,⁹ εκφράζει απόλυτα την ιδιοσυγκρασία των Αθηναίων, οι οποίοι θεωρούν «ξυμφορὰν τε οὐχ ἦσσαν ἡσυχίαν ἀπράγμονα ἢ ἀσχολίαν ἐπίπονον» (1.70). Στην εν λόγω χρονική στιγμή, ο Αλκιβιάδης και ο αθηναϊκός δήμος συνιστούν δύο μορφές τέλεια εναρμονισμένες και αλληλεξαρτώμενες. «Παρὰ δύναμιν τολμητὰ καὶ παρὰ γνώμην κινδυνευταὶ Ἔσκονοι καὶ ἀποδημηταὶ» (1.70), οι Αθη-

ναίοι έχουν τις ίδιες φιλοδοξίες και επιδιώξεις με εκείνον, προσβλέποντας στα υλικά οφέλη που θα αποκομίσουν από την κατάκτηση της Σικελίας (6.19, 24).

Τα γεγονότα ωστόσο που ακολουθούν ανατρέπουν την αισιοδοξία και τον ενθουσιασμό που επικρατεί: η κοπή των Ερμών, παραμονές της σικελικής εκστρατείας, και οι καταγγελίες που αόριστα εμπλέκουν το όνομα του Αλκιβιάδη στην υπόθεση, δημιουργούν ανησυχία και τρόμο στον αθηναϊκό λαό. Οι πολιτικοί του αντίπαλοι εκμεταλλεύονται τεχνηέντως τις νεανικές απερισκεψίες και θρασύτητές του. Ο λαός, επιρρεπής σε προλήψεις και φοβικός αναφορικά με την ανατροπή της δημοκρατίας, αρχίζει να αμφιβάλει γι' αυτόν,¹⁰ ωστόσο δεν τον δικάζει, παρά τις επίμονες παρακλήσεις του (Θουκ. 6.29).

Ο Αλκιβιάδης ξεκινά για τη Σικελία αφήνοντας πίσω εχθρούς

2. Προτομή του Αλκιβιάδη. Μουσείο Capitolini, Ρώμη.

που ενεργούν ανενόχλητοι εναντίον του, με αποτέλεσμα την ανάκλησή του. Την απόφαση του δήμου τού αναγγέλλει η Σαλαμινία. Πρέπει να επιστρέψει στην Αθήνα, για να εκδικαστεί η υπόθεσή του. Εκείνος δραπετεύει στους Θουρίους κι από εκεί στο Άργος, όπου πληροφορείται ότι οι Αθηναίοι τον καταδίκασαν σε θάνατο, δήμευσαν την περιουσία του, χάραξαν σε στήλη το όνομά του και του απήγγειλαν κατάρες. Τότε παίρνει την πιο παράτολμη απόφαση της ζωής του: να καταφύγει στη Σπάρτη!

Γιατί αυτή η αντίδραση; Οι αντιπρόσωποι των Αθηναίων δεν είχαν εντολή να τον συλλάβουν.¹¹ Ο ίδιος δεν ήταν ένοχος. Είχε τη δυνατότητα να αρνηθεί να ακολουθήσει, να παραμείνει στη Σικελία, όπου όλος ο στρατός ήταν με το μέρος του, να νικήσει και κατόπιν να επιστρέψει για να κριθεί. Δεν το έκανε. Ο Αλκιβιάδης αισθάνθηκε προδομένος από τον αθηναϊκό λαό, αυτόν που με την κατάκτηση της Σικελίας θέλησε να καταστήσει παντοδύναμο, το λαό που ενστερνίστηκε το όραμά του και που, σε μια μόνο στιγμή, παρασυρμένος από τους εχθρούς του, τον αμφισβήτησε, τον εκμηδένισε. Η αίσθηση της απόρριψης υπερίσχυσε και τον οδήγησε σε μια τέτοια απόφαση. «Ο Αλκιβιάδης ακολούθησε από προσωπική φιλοδοξία το δρόμο που άνοιξαν οι λαϊκές επιθυμίες. Οι Αθηναίοι θα δειχθούν με την πολιτική τους τόσο ανακόλουθοι απέναντί του, όσο ανακόλουθοι είχαν δειχθεί και απέναντι στον Περικλή στην αρχή του πολέμου».¹²

Μόνο που ο Αλκιβιάδης δεν ενεργεί με τη λογική, όπως ο Περικλής: κατακλύζεται από το συναίσθημα. Δεν είναι σε θέση ούτε και επιδιώκει να συγκρατήσει το δήμο από ολέθριες παρεκτροπές. Δεν κυβερνά χαλιναγωγώντας τα πάθη των μαζών. Κυβερνά με το πάθος του, το οποίο αξιώνει να ενστερνιστεί ο λαός. Αν ο Περικλής υπήρξε «ο πατέρας» που νουθετούσε το πλήθος, ο Αλκιβιάδης είναι το «παιδί», που θεωρεί αυτονόητο ότι πρέπει να του έχουν εμπιστοσύνη.¹³ Η αμφισβήτηση του λαού επισύρει την οργή και την εκδικητικότητα του. Έτσι καταφεύγει εξόριστος στη Σπάρτη, αδικημένος από την πατρίδα του κι αποφασισμένος να της στερήσει ό,τι μέχρι τώρα της είχε χαρίσει ανεπιφύλακτα: το όραμά του και, κάτι περισσότερο, τον ίδιο του τον εαυτό.

Στη Σπάρτη, με θάρρος, αυτοπεποίθηση και ωμό ρεαλισμό, εξηγεί τους λόγους που τον οδήγησαν ν' αλλάξει στρατόπεδο και να ενεργήσει εναντίον της πατρίδας του: «και έχω την αξίωση να μη με θεωρήσει κανείς σας τιποτένιο, επειδή, ενώ άλλοτε είχα θεωρηθεί πατριώτης (φιλόπολις), σήμερα χτυπώ με τόσο πάθος την πατρίδα μου σε συνεργασία με τους χειρότερους εχθρούς μου ούτε να δυσπιστεί στα επιχειρήματά μου, αποδίδοντάς τα στο ζήλο ενός εξόριστου ... Χειρότεροι εχθροί μου δεν είναι εκείνοι που, όπως εσείς, έβλαψαν κάπου τους εχθρούς του, αλλά εκείνοι που ανάγκασαν τους φίλους να γίνουν εχθροί. Δεν αισθάνομαι πατριωτισμό όταν με αδικούν (τό τε φιλόπολι οὐκ ἐν ᾧ ἀδικοῦμαι), τον αισθάνομαι εκεί όπου ασκώ με ασφάλεια τα πολιτικά μου δικαιώματα.

Ούτε αισθάνομαι ότι έχω πια πατρίδα και ότι τώρα ενεργώ εναντίον της. Αντίθετα, νομίζω ότι δεν έχω πια πατρίδα και θέλω να την ανακτήσω. Καλός πατριώτης (και φιλόπολις οὗτος ὀρθῶς) δεν είναι εκείνος ο οποίος, αφού έχασε άδικα την πατρίδα του, αρνείται να βαδίσει εναντίον της, αλλά εκείνος που νοσταλγώντας την προσπαθεί να την ανακτήσει με κάθε τρόπο» (Θουκ. 6.92).

Από το λόγο του διαφαίνεται ότι κατά την εποχή των διαδόχων του Περικλή η έννοια του πατριωτισμού είναι συνυφασμένη με την κρίση του πολιτικού ήθους. Πρόκειται για μια εποχή, κατά την οποία το κόμμα είναι πιο σημαντικό από την πατρίδα. Καθώς λοιπόν η επικράτηση μιας πολιτικής παράταξης συνεπάγεται την απομάκρυνση των πλέον επικίνδυνων αντιπάλων, για τους τελευταίους το ουσιώδες είναι η επάνοδός τους στην πόλη με οποιοδήποτε τίμημα και η εκδίωξη των εχθρών τους. Με αυτό το σκεπτικό, ο Αλκιβιάδης κρίνει ότι η λαϊκή Αθήνα δεν είναι η πόλη του· είναι ένα κόμμα, όχι η πατρίδα του, και, κατά την άποψή του, λαός και πόλη στην εν λόγω χρονική στιγμή δεν συμπίπτουν.¹⁴

Η απόφασή του ωστόσο να προδώσει την Αθήνα έχει, πέρα από τη λογική, και μια ψυχολογική εξήγηση: Για τον Αλκιβιάδη, η πατρίδα δεν είναι η υπέρτατη εκείνη αξία, στην οποία ο πολίτης υποκλίνεται με σεβασμό. Είναι μια έννοια οικεία, όπως η μητέρα, από την οποία περιμένει αποδοχή και επιβράβευση, όταν της αφοσιώνεται ψυχή τε και σώματι. Η πικρία που αισθάνεται είναι φυσικό επακόλουθο της απόρριψης που εισπράττει. Ο Αλκιβιάδης αντιδρά σπασμωδικά, όπως

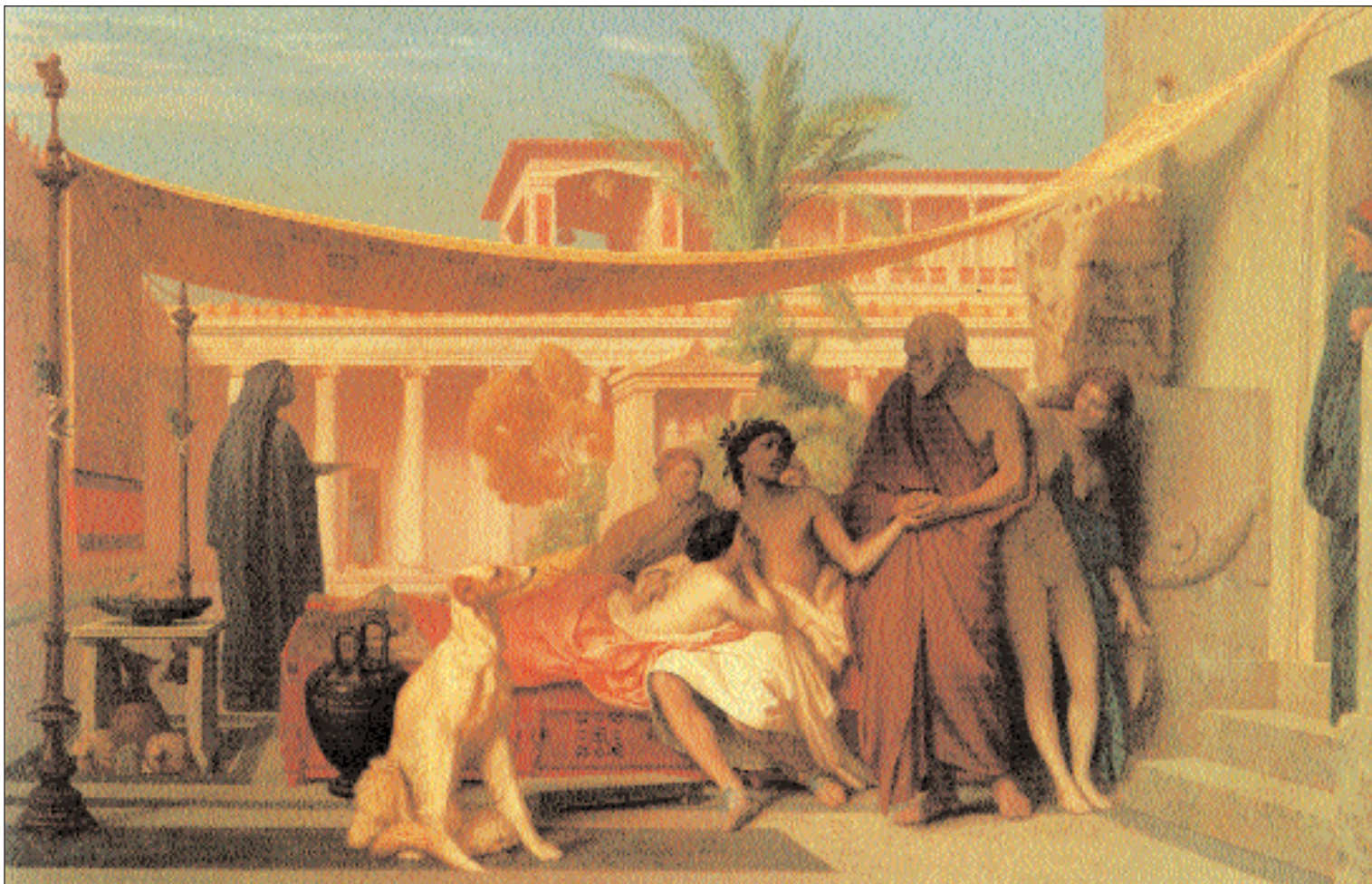
3. Προτομή του Αλκιβιάδη, ρωμαϊκό αντίγραφο έργου του 4ου π.Χ. αιώνα.

ακριβώς ένα παιδί που νιώθει πως αδικείται. Επιθυμεί να εκδικηθεί,¹⁵ πίσω όμως από αυτή του την επιθυμία υποβόσκει ο πόθος της επανένταξης, της επιστροφής στην αγκαλιά της μητέρας-πόλεως (ὅς ἂν ἐκ παντός τρόπου διὰ τὸ ἐπιθυμῆιν πειραθῆ αὐτὴν ἀναλαβεῖν). Πρόκειται για μια σχέση βαθύτατα ερωτική, στην οποία η αγάπη και το μίσος συνυπάρχουν.

Έτσι δίνει στους Σπαρτιάτες τρεις πολύτιμες συμβουλές: Την αποστολή εκστρατευτικού σώματος στη Σικελία, την οχύρωση της Δεκέλειας και την καταστροφή των αθηναϊκών κτήσεων στα μικρασιατικά παράλια.

Η Αθήνα βάλλεται από παντού. Μετά τον όλεθρο στη Σικελία (413 π.Χ.), οι αποστασίες των πόλεων της Ιωνίας και των νησιών διαδέχονται η μια την άλλη, ενώ η Σπάρτη ενισχύεται οικονομικά από το σατράπη των Σαρδών Τισσαφέρνη. Παρ' όλα αυτά, η Αθήνα αντέχει και κατορθώνει να θέσει τέλος στις αποστασίες των συμμάχων της. Οι νίκες των Αθηναίων εγείρουν τις υποψίες των Σπαρτιατών εναντίον του Αλκιβιάδη, οι οποίοι διατάζουν το διοικητή του στόλου τους στη Χίο να τον θανατώσει. Εκείνος το πληροφορείται εγκαίρως και αντιδρά ψύχραιμα. Αυτή τη φορά καταφεύγει στον Τισσαφέρνη και κατορθώνει να γίνει σύμβουλός του.¹⁶ Στόχος του πλέον είναι να βλάψει τη Σπάρτη. Έχει ήδη προκαλέσει αρκετό κακό στην πατρίδα του. Το μένος του εναντίον της έχει εξασθενήσει. Είναι πια καιρός να την ξανακερδίσει¹⁷ και μπορεί να το κατορθώσει.

Εξόριστος από την πόλη του, κυνηγημένος και επικηρυγμένος σε όλη την Ελλάδα, ο Αλκιβιάδης εξακολουθεί να είναι πανίσχυρος. Του ήταν εύκολο να πείσει τον Τισσαφέρνη, «διότι δεν υπήρχε κανένας χαρακτήρας που να μην υποχωρεί στη χάρη της καθημερινής συναναστροφής του και κανένας άνθρωπος που να μη γοητεύεται από αυτόν. Ακόμη κι εκείνοι που τον φοβούνται και τον φθονούσαν, εύρισκαν ηδονή και θέλητρο να τον συναναστρέφονται και τον βλέπουν» (Πλουτ. 24). Κατορθώνει λοιπόν να διαταράξει τις σχέσεις του Τισσαφέρνη με τους Σπαρτιάτες και εν συνεχεία, φέρνοντας υποσχέσεις βοήθειας από την Περσία, να έρθει σε επαφή με τους αθηναίους στρατηγούς στη Σάμο¹⁸ και να αναλάβει την αρχηγία του αθηναϊκού στρατού. Στην Άβυδο (411 π.Χ.) και στην Κύζικο (410 π.Χ.) καταναυμαχεί τον σπαρτιατικό στόλο. Το 410 π.Χ., πέντε μόλις χρόνια μετά την καταδίκη του, ο Αλκιβιάδης είναι άτυπα ο ηγέτης του αθηναϊκού στόλου. Με σύνεση και μεθοδικότητα ανακτά και επαναφέρει στους κόλπους της αθηναϊκής συμμαχίας τις πόλεις της Προποντίδας. Το ηθικό των Αθηναίων αναπτερώνεται, αλλά θα χρειαστεί να περιμένει μέχρι το καλοκαίρι του 407 π.Χ., ώπου ο δήμος να τον εκλέξει επίσημα στρατηγό. Ο Αλκιβιάδης θα επιστρέψει θριαμβευτής στη μητέρα-πόλη. Ο δήμος αίρει τις κατάρες, του επιστρέφει την περιουσία του, του απονέμει στεφάνους. Η Αθήνα, που φέρθηκε σκληρά στο απείθαρχο παιδί της, αυτή τη στιγμή του συγχωρεί τα πάντα. Δεν έχει ξανασυμβεί κάτι τέτοιο στην ιστορία της. Μοναδική εξαίρεση, γι' αυτόν που είναι μοναδικός! Η πόλη δεν

4. Ο Σωκράτης αναζητά τον Αλκιβιάδη στο σπίτι της Ασπασίας. Πίνακας του Jean-Louis Goussier, 1861.

μπορεί να ζήσει χωρίς τον Αλκιβιάδη. «Ποθεῖ μὲν, ἐχθαίρει δέ, θούλεται δ' ἔχειν».¹⁹ Αλκιβιάδης και Αθηναῖοι ταυτίζονται βιώνοντας μια δυνατή σχέση αντιφατικών συναισθημάτων.

Η επανένταξη όμως στην πόλη δεν πρόκειται να διαρκέσει πολύ. Λίγους μήνες αργότερα, ο αθηναϊκός στόλος ηττάται στο Νότιον Ακρωτήριο. Η ναυμαχία πραγματοποιείται εν απουσία του και κατά παράβαση της εντολής του, οι Αθηναῖοι όμως του καταλογίζουν ευθύνες για την ήττα και τον καθαιρούν.

Ο Αλκιβιάδης δεν θα επιστρέψει ποτέ πια στην πόλη του, τα μάτια του ωστόσο θα είναι πάντοτε στραμμένα σ' αυτήν.

Από το οχυρό του στη Θρακική Χερσόνησο παρακολουθεί τους Αθηναίους, που έχουν προσορμιστεί στους Αιγός ποταμούς και προσπαθεί μάταια να αποτρέψει την ολοκληρωτική καταστροφή τους.²⁰ Λίγο αργότερα, ηττημένοι και παραδομένοι άνευ όρων στον Λύσανδρο και τους τριάκοντα τυράννους, οι Αθηναῖοι μετανοούν για την απερισκεψία τους: Τον απέρριψαν χωρίς να έχει αδικήσει και στέρησαν για δεύτερη φορά την πόλη από τον «κράτιστον καὶ πολεμικώτατον στρατηγόν» (Πλουτ. 38).

Ο Αλκιβιάδης βρίσκεται μακριά τους κι όμως, ακόμη και τώρα, εναποθέτουν τις ελπίδες τους σ' αυτόν. Εξόριστος αλλά ζωντανός, εξακολουθεί να είναι επικίνδυνος. Η Σπάρτη τον φοβά-

ται κι εκείνος σχεδιάζει πλέον να καταφύγει στο βασιλιά Αρταξέρξη, σε μια ύστατη προσπάθεια να σώσει την πατρίδα του. Δεν το κατορθώνει. Σ' ένα μικρό χωριό της Φρυγίας, όπου έχει σταθμεύσει, οι άνθρωποι του Φαρνάβαζου τον δολοφονούν.²¹

Η συνωμοσία Σπάρτης-σατράπη στέφεται με επιτυχία· κι η Αθήνα χάνει οριστικά το αγαπημένο της παιδί. Αναμενόμενο τέλος. Ο Αλκιβιάδης καταστράφηκε από τις σκευωρίες και τις διενέξεις, στις οποίες συνέβαλε με ελαφρότητα και τόλμη, με ασυνειδησία και φαντασία.²² Νικήθηκε από τους εχθρούς του, τους πολιτικούς αντιπάλους εκείνους στους οποίους έδωσε το έναυσμα να καταφέρονται εναντίον του, προκαλώντας κάθε τόσο σκάνδαλα γύρω από το όνομά του. Ξεπέρασε κάθε όριο προδίδοντας την πατρίδα του, θυσιάζοντάς την στο βωμό του υπέρμετρου εγωισμού και της φιλοδοξίας του...

Διαπιστώσεις λογικοφανείς αλλά ανεπαρκείς. Όλη η ζωή του Αλκιβιάδη ήταν ένας αγώνας για διάκριση.

Επεδίωκε εναγωνίως την υπεροχή, όποια κι αν ήταν αυτή: στον πόλεμο, στην πολιτική, στην πολυδάπανη ζωή, ακόμη και στα σκάνδαλα. Όλη του η ζωή ήταν μια προσπάθεια να κερδίσει τον αθηναϊκό δήμο με κάθε τρόπο. Το παιχνίδι της κατάκτησης δεν γνωρίζει όρια και ηθικούς φραγμούς. Χάριν αυτού του πάθους του, ο Αλκιβιάδης απαρνιέται τη συ-

5. Ο Αλκιβιάδης γοναπιστός μπροστά στην ερωμένη του. Πίνακας του Louis-Jean-François Lagrenée. Μουσείο Τέχνης Norton Simon Pasadena (ΗΠΑ).

ναναστροφή του με τον Σωκράτη και συνακόλουθα τον καλύτερο εαυτό του. Τα απαρνιέται όχι χωρίς οδύνη και ενδοιασμούς: το απόσπασμα από το πλατωνικό *Συμπόσιον* (216a-c) περιγράφει με πολύ παραστατικό τρόπο το δίλημμα και την εσωτερική του πάλη: «Με εξαναγκάζει πράγματι να παραδεχτώ ότι ενώ προσωπικά έχω πολλές ακόμη ελλείψεις, δεν φροντίζω για τον εαυτό μου, αλλά ασχολούμαι με των Αθηναίων τις υποθέσεις. Βίαια λοιπόν, σαν να ήταν οι Σειρήνες, κλείνω τ' αυτιά μου και απομακρύνομαι: διαφορετικά, όλη μου τη ζωή θα δαπανούσα καθισμένος στο πλευρό του, ώσπου να γεράσω. Ενώπιον αυτού μόνου από τους ανθρώπους έχω δοκιμάσει το αίσθημα που δεν θα πίστευε κανείς πως υπάρχει μέσα μου: το να ντρέπομαι οποιονδήποτε. Κι όμως, αυτόν και μόνον ντρέπομαι. Γιατί γνωρίζω καλά ότι δεν έχω τη δύναμη να διαφωνήσω ότι δεν είναι καθήκον μου να πράξω ό,τι αυτός μου συνιστά. Κι

όμως, μόλις απομακρυνθώ, ηττημένος από τις τιμές της μάζας, δραπετεύω κι εγώ από κοντά του και τον αποφεύγω κι όταν τον συναντώ καταλαμβάνομαι από ντροπή για όσα είχα παραδεχτεί. Και πολλές φορές θα ήμουν ευχαριστημένος να μην τον έβλεπα ανάμεσα στους ζωντανούς, εντούτοις, αν τυχόν συνέβαινε αυτό, ξέρω καλά ότι θα ήμουν πολύ περισσότερο δυστυχής. Έτσι, δεν ξέρω κι εγώ τι να κάνω μ' αυτόν τον άνθρωπο».

Ο Αλκιβιάδης ταλαντεύεται ανάμεσα στο καλό και το κακό, συναισθάνεται την αθλιότητα και την κενότητα της τελικής επιλογής του, κι αυτή ακριβώς η επίγνωση τον καθιστά πρόσωπο τραγικό.²³

Ο Σωκράτης αγωνίζεται να τον συγκρατήσει. Τι άλλο θα μπορούσε να σημαίνει τούτη η επιμονή του φιλοσόφου, αν όχι ότι είχε διακρίνει βαθιά στην ψυχή του νεαρού Αλκιβιάδη το Κάλλος εκείνο που οι Αθηναίοι αδυνατούσαν να αντικρί-

σουν, παγιδευμένοι στη σωματική του ομορφιά; «Ὁ δὲ Σωκράτους ἔρωσ μέγα μαρτύριον ἦν τῆς ἀρετῆς καὶ εὐφυΐας τοῦ παιδός» (Πλουτ. 4).²⁴

Οι λόγοι του Σωκράτη συγκινούν την καρδιά του και του προκαλούν δάκρυα. Μόνον αυτόν σέβεται και φοβάται ο Αλκιβιάδης. Ωστόσο, οι κόλακες και οι διαφθορείς του τον πείθουν να ασχοληθεί πρόωρα με τα δημόσια πράγματα, λέγοντάς του ότι όχι μόνο θα επισκιάσει τους άλλους στρατηγούς, αλλά θα ξεπεράσει και τον Περικλή στη δύναμη και την πανελλήνια δόξα (Πλουτ. 6).

Ο φόβος του Σωκράτη, ότι η δύναμη της πόλεως θα νικήσει και τους δυο τους, επαληθεύεται (Πλατ., *Αλκ.* 1.135b). Ο δήμος εξυψώνει τον Αλκιβιάδη. Εκείνος γοητεύει και γοητεύεται από την Αθήνα, την εμπιστεύεται και της χαρίζεται, χωρίς να υπολογίζει το ευμετάβλητο των διαθέσεων του όχλου. Τον προδίδει και την προδίδει. Το πάθος δεν υπακούει ποτέ στη λογική. Η μοίρα τους αλληλένδετη. Οι νίκες του και νίκες της, τα σφάλματά του και δικά της. Παιδί μιας παρηκμασμένης δημοκρατίας, ο Αλκιβιάδης παίζει με τους κανόνες της επιτεινόντας την παρακμή της.

Η τραγικότητα του Αλκιβιάδη δεν έγκειται στο γεγονός ότι απέτυχε να κερδίσει τη δόξα που του ταίριαζε υπηρετώντας την πατρίδα του έτσι όπως θα έπρεπε, αλλά στο γεγονός ότι, χάριν αυτής της πόλης και της ανάγκης του να συμπορευτεί με εκείνη, απαρνήθηκε το ευγενέστερο κομμάτι της ψυχής του, τον καλύτερό του εαυτό.²⁵

Παγιδευμένος στον έρωτά του για την Αθήνα, παραδομένος ολοκληρωτικά σε αυτήν, κατέστη θύμα και θύτης ταυτόχρονα, ένας πλανήτης που, ως το τέλος της ζωής του, κινήθηκε ανάμεσα στο καλό και το κακό, παραμένοντας πάντα εντός και εκτός των ορίων της πόλεως.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

¹ Πλάτ., *Συμπόσιον*.

² Ulrich Wilcken, *Αρχαία Ελληνική Ιστορία*, μτφρ. Ι. Τουλουμάνου, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1976, σ. 225. Ο Αλκιβιάδης είναι ένας άνδρας με πλούσια χαρίσματα, τα οποία όμως χρησιμοποίησε μόνο για να ικανοποιήσει την προσωπική του φιλοδοξία και όχι για να υπηρετήσει την πατρίδα του και γι' αυτό η δράση του είχε ολέθριες συνέπειες για την Αθήνα. Εξαιρετικά ευφυής και με πολλά πάθη, μάταια μαθήτευσε κοντά στον Σωκράτη: αντίθετα, ήθελε να εφαρμόσει στην πράξη την ακραία θεωρία των σοφιστών περί του φυσικού δικαίου του ισχυροτέρου, περιφρονώντας το Νόμο και την παράδοση και μην έχοντας άλλο σκοπό, παρά την προσωπική του κυριαρχία. Ήταν ο τύπος του ανθρώπου που ήθελε να εξουσιάζει τους άλλους. Αντίστοιχη άποψη εκφράζουν και οι Botsford και Robinson, βλ. *Αρχαία Ελληνική Ιστορία*, μτφρ. Σωτηρίου Ε. Τσιτσώνη, MIET, Αθήνα 2^η 1979, σ. 256 και *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμ. Γ1, σ. 231, όπου αναφέρεται χαρακτηριστικά ότι «το κακό που έκανε στην Αθήνα και στη δημοκρατία δεν το έκαναν όλοι οι δημαγωγοί μαζί».

³ Jacqueline de Romilly, *Αλκιβιάδης ή Οι κίνδυνοι της φιλοδοξίας*, μτφρ. Α. Μπάμπη-Αθανασίου / Κ. Μηλιαρέση, «Το άστυ», Αθήνα 1995, σ. 241-242, η οποία παραθέτει μια σειρά συγγραφέων που εξακολουθούν να αναφέρονται στον Αλκιβιάδη, ανάμεσά τους και τον Πλάτωνα, στον ομώνυμο διάλογό του και στο *Συμπόσιον*. Σύμφωνα με την Claude Moss, *Αθήνα, Ιστορία μιας Δημοκρατίας*, μτφρ. Δ. Αγγελίδου, MIET, Αθήνα 1983, σ. 112, 146, ο

Αλκιβιάδης ήταν προσωπικότητα εξαιρετική, ιδιόρρυθμη και γοητευτική, που δεν μπορούσε κανείς να την κρίνει με ψυχραιμία. Οι σύγχρονοί του τον θαύμασαν όσο και τον μίσησαν.

⁴ Wilcken, *ό.π.*, σ. 203-211.

⁵ Πλουτ. *Αλκιβιάδης* 1.

⁶ Θουκ. 6.15: «τὸ μέγεθος τῆς διανοίας ὧν καθ' ἕνα ἕκαστον ἐν ὄψι γίγνοιτο ἔπρασενF», «καὶ δημοσίᾳ κράτιστα διαθέντι τὰ τοῦ πολέμου». Για την ευφυΐα και τη διορατικότητα του Αλκιβιάδη, βλ. Malcolm McGregor, «The genius of Alcibiades», *Phoenix* 1965, σ. 27-43. Αντίθετα ο P.A. Brunt («Thucydides and Alcibiades», *Revue des Etudes Grecques* 65 (1952), σ. 59-96) θεωρεί ότι ο Θουκυδίδης μεροληπτεί και υπερεκτιμά τις ικανότητες του Αλκιβιάδη, πιθανώς επειδή συνδέονταν με προσωπική φιλία και επειδή αυτός υπήρξε η βασική πηγή πληροφόρησης του ιστορικού για τον πόλεμο. Η θέση του ωστόσο είναι αυθαίρετη, δεδομένου ότι ο Θουκυδίδης είναι ιδιαίτερα αυστηρός στις κρίσεις του αναφορικά με τον Αλκιβιάδη, όπως καταδεικνύει η Jacqueline de Romilly στο *Ο Θουκυδίδης και ο αθηναϊκός ιμπεριαλισμός. Η σκέψη του ιστορικού και η γένεση του έργου*, μτφρ. Λ. Στεφάνου, εκδ. Παπαδήμα, Αθήνα 2000, σ. 270-293.

⁷ Σκιαγραφώντας το πορτρέτο του Αλκιβιάδη, ο Θουκυδίδης αναφέρεται μόνο στην πολυδόπανη ζωή του (6.15): «ταῖς ἐπιθυμίαις μείζουσιν ἢ κατὰ τὴν Ἐπάρχουσαν οὐσίαν ἐχρήτο ἐς τε τὰς ἱπποτροφίας καὶ τὰς ἄλλας δαπάνας». Για τις υπερβολές στον ιδιωτικό του βίο, «τὸ μέγεθος τῆς κατὰ τὸ ἑαυτοῦ σῶμα παρανομίας ἐς τὴν διάταν», λεπτομέρειες μας δίνει ο Πλούταρχος, *Αλκιβιάδης* 2, 7-9, 11, 16.

⁸ Πλάτ., *Αλκιβιάδης* 1.133b-134e.

⁹ Το δόγμα της πολυπραγμοσύνης, όπως επισημαίνει ο John Finley (*Θουκυδίδης*, μτφρ. Τ. Κουκουλιός, εκδ. Παπαδήμα, Αθήνα 1988, σ. 225), αποτελεί την έσχατη άρνηση της πολιτικής του Περικλή. Στις αντιθέσεις Αλκιβιάδη-Περικλή έχουν εστιάσει ο Donald Kagan, *The Peace of Nicias and the Sicilian Expedition*, Ithaca and London 1981, σ. 184-186 και η de Romilly, *Ο Θουκυδίδης και ο αθηναϊκός ιμπεριαλισμός, ό.π.*, σ. 280-281, 289-292. Οι δύο μελετητές επισημαίνουν εύστοχα ότι, παρά τις ομοιότητες που παρουσιάζουν η επιχειρηματολογία του Αλκιβιάδη και εκείνη του Περικλή (2.60-64 και 6.17-18), αντανακλώνται δύο τελειώς διαφορετικές οπτικές και αντιπαράβλλονται δύο διαμετρικά αντίθετες προσωπικότητες. Ο Περικλής επεδίωκε να κατευθύνει τα πάθη του αθηναϊκού λαού (2.65: ὁπότε γούν αἰσθούτο τι αὐτοῖς παρὰ καιρὸν ὕβρει θαρροῦντας, λέγων κατέπλησσαν ἐπὶ τὸ φοβεῖσθαι), ενώ ο Αλκιβιάδης υποδαύλιζε το ήδη αλόγιστο θάρρος του (6.19 πολλῶ μᾶλλον ἢ πρότερον ὄρμητο στρατεύειν, και 6.24).

¹⁰ Θουκ. 6.15: «Ὁ λαὸς φοβήθηκε τὴν περιφρόνηση που ἔδειχνε για τους νόμους στην ιδιωτική του ζωή, καθώς και τὴν παρατολμία του σ' ὅποια ἐπιχείρηση ἀναλάμβανε. Νόμισαν ὅτι ἡ ἐπιδίωξη του ἦταν να γίνει τύραννος κι ἔγιναν ἐχθροὶ του».

¹¹ Πλουτ., *Αλκιβιάδης* 21 και Goerge Grote, *History of Greece*, London 1869, τόμ. 2, σ. 49, ο οποίος αναφέρει ότι, αν ο Αλκιβιάδης επέστρεφε στην Αθήνα, η καταδίκη του σε θάνατο, αν και πιθανή, δεν μπορούσε να θεωρηθεί βέβαιη.

¹² Jacqueline de Romilly, *Προβλήματα της Αρχαίας Ελληνικής Δημοκρατίας*, μτφρ. Ν. Αγκαβανάκης, εκδ. Καρδαμίτσα, Αθήνα 1992, σ. 71.

¹³ Είναι σωστή η παρατήρηση του Edmund F. Bloedow («Alcibiades "brilliant or intelligent?"», *Historia* 41 (1992), σ. 139-142), ότι ο Αλκιβιάδης υπήρξε ευφυής αλλά όχι συνειδητός, όπως ο Περικλής ή ο Θεμιστοκλής. Ωστόσο, στην προσπάθειά του να τεκμηριώσει τη θέση του, ο μελετητής παραποιεί τα ιστορικά γεγονότα, καθώς υποβαθμίζει το ρόλο του Αλκιβιάδη στις μάχες της Αβύδου (411 π.Χ.) και της Κυζίκου (410 π.Χ.), καθώς και όλη του τη δράση για την αποκατάσταση της αθηναϊκής κυριαρχίας στην περιοχή του Ελλησπόντου (408 π.Χ.), στο ίδιο, σ. 150-153.

¹⁴ Η Jacqueline de Romilly, *Προβλήματα της Αρχαίας Ελληνικής Δημοκρατίας, ό.π.*, σ. 208-211, επισημαίνει το παράδοξο να παρουσιάζεται ως δείγμα πατριωτισμού το εγχείρημα ενός ανθρώπου κατά της πατρίδας του. Με την άποψη αυτή συντάσσεται και ο John Finley, *ό.π.*, σ. 234-237, λέγοντας ότι η διαστρέβλωση της λέξης πατριώτης, ώστε να ανταποκρίνεται στις ανάγκες της προδοσίας και ενδεχομένως του εμφυλίου πολέμου, την απογομνώνει από την παλαιά της

σημασία και αντικατοπτρίζει ευρύτερα τη διαστρέβλωση του νοήματος των λέξεων και την αδιαφορία για τις παραδεγμένες αξίες, για την οποία κάνει λόγο ο Θουκυδίδης (3.82). Αντίθετα, ο Nathan Murch Pusey, «Alcibiades and τὸ φιλόπολις», *Harvard Studies in Classical Philology* LI (1940), σ. 230-231, θεωρεί ότι η θέση του Αλκιβιάδη δεν είναι σοφιστεία ούτε και έλλειψη πατριωτισμού απέναντι στην πόλη του, δεδομένου ότι η ένταξη των απόμων σε πολιτική ή όποια άλλη ομάδα με στόχο την προώθηση των προσωπικών τους συμφερόντων λειτούργησε αποτρεπτικά στην ανάπτυξη της πατριωτικής νομιμοφοσύνης προς την πόλη-κράτος. Από τις απόψεις που διατυπώθηκαν για το συγκεκριμένο ζήτημα, ανυπόστατη πρέπει να θεωρηθεί εκείνη της Claude Moss, *ό.π.*, σ. 103, ότι εφόσον θεωρητικά η Αθήνα είχε ειρήνη με τη Σπάρτη, ίσως ο Αλκιβιάδης καταφεύγοντας εκεί να μην είχε το αίσθημα ότι γίνεται προδότης.

¹⁵ Η Jacqueline de Romilly, *Αλκιβιάδης...*, *ό.π.*, σ. 129 και ο George Grote, *ό.π.*, σ. 53-54, παρατηρούν ότι στην αντίδραση του Αλκιβιάδη, όταν πληροφορείται ότι οι συμπολίτες του τον έχουν καταδικάσει σε θάνατο, διαφαίνεται η επιθυμία του για εκδίκηση (Πλουτ. 22.3) «όμως εγώ θα τους δείξω ότι ζω».

¹⁶ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμ. Γ1, σ. 266-273.

¹⁷ Θουκ. 8.47. Ο Αλκιβιάδης ήξερε ότι, αν δεν προκαλούσε την καταστροφή της Αθήνας, θα μπορούσε κάποια στιγμή να πείσει τους Αθηναίους να τον ανακαλέσουν και πίστευε ότι θα το κατόρθωνε πιο εύκολα αν τον θεωρούσαν φίλο του Τισσαφέρνη.

¹⁸ Ο Αλκιβιάδης κατορθώνει να πείσει τους ολιγαρχικούς ηγέτες του αθηναϊκού στρατού ότι μπορούσε να επιτύχει συμμαχία με τον μεγάλο βασιλιά, υπό την προϋπόθεση να εγκαθιδρύνουν ολιγαρχικό καθεστώς στην Αθήνα. Για την επιβολή του καθεστώτος των Τετρακοσίων το 411 π.Χ. και την αποκατάσταση της δημοκρατίας το 410 π.Χ., βλ. de Romilly, *Αλκιβιάδης...*, *ό.π.*, σ. 157-183. Η συγγραφέας παρουσιάζει διεξοδικά τα γεγονότα διασαφηνίζοντας το ρόλο που ο Αλκιβιάδης διαδραμάτισε τη συγκεκριμένη ιστορική στιγμή.

¹⁹ Αριστ., *Βάτραχοι* 1425, 1431.

²⁰ Ξεν., *Ελληνικά* 2.1.25-26.

²¹ Αυτή φαίνεται να είναι η επικρατέστερη εκδοχή για το θάνατό του, σύμφωνα με τον Bernadotte Perrin, «The death of Alcibiades», *Transactions and Proceedings of the American Philological Association* 37 (1906), σ. 25-37.

²² De Romilly, *Αλκιβιάδης...*, *ό.π.*, σ. 259.

²³ Μια τέτοια οπτική κάνει να φαντάζει λιγότερο παράδοξο το γεγονός ότι ο Πλάτων επιλέγει τον Αλκιβιάδη, έναν άνθρωπο κατεξοχήν προσκολλημένο στις σωματικές ηδονές και τη ματαιότητα του γίνεσθαι, για να πρωταγωνιστήσει σε ένα διάλογο, ο οποίος επιχειρεί να καταδείξει ότι ο έρωτας είναι η δύναμη εκείνη που εξυψώνει την ψυχή προς τη θέαση της υπέρτατης ιδέας του Κάλλους.

²⁴ Διεισδυτική και εύστοχη η διαπίστωση του μεταφραστή και σχολιαστή του Συμποσίου Ι. Συκουτή, εκδ. «Βιβλιοπωλείον της Εστίας», Αθήνα 1988, σ. 173, ότι «ο Πλάτωνας είδε στον Αλκιβιάδη όχι ένα συνήθη διεστραμμένο τύπο, αλλά τον δαιμόνιο, έναν από τους μεγαλοφυείς εκείνους στους οποίους έχει συμπεκνωθεί τόση περίσσεια ζωτικότητας, τόση ένταση ψυχικών και σωματικών δυνατοτήτων, ώστε να μην τους χωρούν πλέον τα συνηθισμένα πλαίσια ζωής, και τα κοινά αξιολογικά κριτήρια της τρέχουσας ηθικής να είναι ακατάλληλα για την περίπτωση τους». Ανάλογη είναι και η θέση της Jacqueline de Romilly, *Αλκιβιάδης...*, *ό.π.*, σ. 34, ότι η σχέση του Αλκιβιάδη με τον Σωκράτη υποδήλωνε, για ένα τουλάχιστον διάστημα, μια βαθιά διεϊσδυση του άλλου ιδεώδους που ενσάρκωνε ο φιλόσοφος, μια επιθυμία να ακολουθήσει το δρόμο του δασκάλου του. Στον αντίποδα βρίσκεται η θέση του Edmund F. Bloedow, στα άρθρα του «Alcibiades “brilliant or intelligent?”», *ό.π.*, και «On “nurturing lions in the state”: Alcibiades’ entry on the political stage in Athens», *Clio* 73 (1991), σ. 64-65. Θεωρώντας ότι η ιδιωτική και δημόσια ζωή του Αλκιβιάδη αντικατοπτρίζει την αρνητική πλευρά της σοφιστικής διδασκαλίας, ο μελετητής συντάσσεται με την άποψη ότι στο Συμπόσιον (216b-c) ο Πλάτων επισημαίνει ότι η συμπεριφορά του ήταν μια προσπάθεια να απομακρυνθεί από τη σωκρατική διδασκαλία. Υπεραπλουστευμένη η ερμηνεία αυτή, αποσιωπά την εσωτερική πάλη του Αλκιβιάδη, η οποία περιγράφεται με σαφήνεια στο συγκεκριμένο χωρίο. Εξίσου αβάσιμη είναι και η υπόθεση που ο Bloedow παραθέτει, ότι κατά το διά-

στημα που ο Αλκιβιάδης συναναστρεφόταν τον Σωκράτη, ο τελευταίος ασχολούνταν με τις φυσικές επιστήμες και όχι με τη φιλοσοφία.

²⁵ Ορθά ο Α.Ε. Taylor, *Πλάτων. Ο άνθρωπος και το έργο του*, μτφρ. Ιορδάνης Αρζόγλου, ΜΙΕΤ, Αθήνα ²1992, σ. 276-277, επισημαίνει ότι ο Αλκιβιάδης, προικισμένος από τη φύση του με όλα τα χαρίσματα που χρειάζονται για τη φιλοδοξία, είναι ο άνθρωπος που απαρνήθηκε την πραγματικότητα για χάρη της σκιάς, ενώ ο John Finley, *ό.π.*, σ. 226, αποδίδει τις αδυναμίες του στο γεγονός ότι ανήκε σε μια γενιά, η οποία μεγάλωσε μέσα στον πόλεμο και την παρακμή.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

BLOEDOW Edmund F., «Alcibiades “brilliant or intelligent?”», *Historia* 41 (1992), σ. 139-157.

–, «On “nurturing lions in the state”: Alcibiades’ entry on the political stage in Athens», *Clio* 73 (1991), σ. 49-65.

BOTSFORD W. / ROBINSON C.A., *Αρχαία Ελληνική Ιστορία*, μτφρ. Σωτηρίου Ε. Τσιτσώνη, ΜΙΕΤ, Αθήνα ²1979 (New York / London 1969).

BRUNT P.A., «Thucydides and Alcibiades», *Revue des Etudes Grecques* 65 (1952), σ. 59-96.

DE ROMILLY Jacqueline, *Αλκιβιάδης ή Οι κίνδυνοι της φιλοδοξίας*, μτφρ. Αθηνά Μπάμπη-Αθανασίου / Κατερίνα Μηλιαρέση, «Το άστυ», Αθήνα 1995 (Paris 1995).

–, *Ο Θουκυδίδης και ο αθηναϊκός ιμπεριαλισμός. Η σκέψη του ιστορικού και η γένεση του έργου*, μτφρ. Λύντια Στεφάνου, εκδ. Παπαδήμα, Αθήνα 2000.

–, *Προβλήματα της αρχαίας ελληνικής δημοκρατίας*, μτφρ. Νίκος Αγκαβανάκης, εκδ. Καρδαμίτσα, Αθήνα 1992 (Paris 1975).

FINLEY John, *Θουκυδίδης*, μτφρ. Τάσος Κουκουλιός, εκδ. Παπαδήμα, Αθήνα 1988.

GROTE George, *History of Greece*, London 1869, τόμ. 2.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΕΜΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ, Εκδοτική Αθηνών, τόμ. Γ1.

KAGAN Donald, *The Peace of Nicias and the Sicilian Expedition*, Ithaca and London 1981.

McGREGOR Malcolm F., «The genius of Alcibiades», *Phoenix* 1965, σ. 27-46.

MOSS Claude, *Αθήνα. Η Ιστορία μιας Δημοκρατίας*, μτφρ. Δήμητρα Αγγελίδου, ΜΙΕΤ, Αθήνα 1983 (Editions du Seuil 1971).

PERRIN Bernadotte, «The death of Alcibiades», *Transactions and Proceedings of the American Philological Association* 37 (1906), σ. 25-37.

PUSEY Nathan Marsh, «Alcibiades and τὸ φιλόπολις», *Harvard Studies in Classical Philology* 51 (1940).

TAYLOR A.E., *Πλάτων. Ο άνθρωπος και το έργο του*, μτφρ. Ιορδάνης Αρζόγλου, ΜΙΕΤ, Αθήνα ²1992 (London 1978).

WILCKEN Ulrich, *Αρχαία Ελληνική Ιστορία*, μτφρ. Ι. Τουλουμάνου, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα ⁹1976 (M nchen 1962).

The Deadlocked Wanderings of Alcibiades

Haido Bousiou

Alcibiades was a controversial personality. An exceptional charismatic and at the same time excessively ambitious individual, he betrayed his country and led it to its utter destruction. However, his ambition does not in itself suffice to interpret such a behavior. In Alcibiades’ heart and mind his love and hatred for Athens are interrelated. In all his actions his inferior instincts fight against the noblest part of his soul. The tragic character of his existence results from this inner struggle.